

-bränna

Appellativet och ortnamnelementet *bränna*, no. *brenna*, bör av allt att döma förstås som ett ursprungligt verbalabstraktum, en *ōn*-avledning till stammen i det långstaviga *ia*- verbet *brænna* (< *brannian*, kausativ till *brinna*), som erhållit konkret innebörd ('brännande' → 'bränd plats'). Överhuvud har *-a* i fsv. varit produktivt för bildning av verbalabstrakter; i det aktuella semantiska sammanhanget kan nämnas fsv. *svidhia* 'svedjande' → 'svedjefall'. Andra semantiskt och bildningsmässigt närstående bildningar är fsv. *gærdha* 'ingärdad äga', fsv. *rudha* 'uppröjd mark, äga', fsv. *rudhsla* 'uppröjd mark, äga', fsv. *svidha* 'svedjefall', fsv. *trædha* 'igenlagd åker' etc. Ordet *bränna* har i ortnamn förstås i huvudsak att göra med avbränd mark, i synnerhet av människan avbrända svedjefäll i skogen, som man företagit för att särskilt till skapa betesmark för kreaturen på utmarken, i viss utsträckning för odling under ett par år efter själva svedjandet.

Utbredningen av nordiska ortnamn innehållande *-bränna/-brenna*.

Appellativet tycks vara utbrett över hela Norden – i bl.a. Västm. och Dal. med biformen *brända* – i Sverige med betydelser som 'nyodling efter brand, svedjeland' (Tofta sn, Gotl.), 'röjd mark' (Alfta sn, Häls.), 'kal plats i skogen' (Järvsö sn, Häls.), 'bränt område' (Hjärtrum sn, Boh.). I Västsverige förekommer bet. 'grund, dålig jord, där växtligheten brännes bort av solen', vilken synes föreligga i flera västsv. ägonamn, särskilt avseende åkrar (OGB 1 s. 191).

Jfr också app. *bränne* n., en neutral *ia*-avledning till de svaga verbet *bränna*, som i Sverige uppvisar en påfallande utbredning, nämligen Götaland samt nordligaste Norrland. Ordet uppvisar i dialekterna betydelser som 'ställe där skogsbrand rasat' (Östbo hd, Smål.), 'ved' (Skåne), 'svedjeland' (Norrb.). Som ortnamnelement *-bränne(t)* kan en överlägsen majoritet av upptecknade namn hänföras till Västerbotten. Elementet är också relativt vanligt i Västergötland, medan endast spridd förekomst kan noteras i n. Småland, Östergötland, Medelpad, Jämtland och Norrbotten. – Jfr också det synonyma *bråne* m. < *brüni*, *bröni*, väl en *-an*-avledning på svaga avljudsstadiet till *brinna*.

I Norge förekommer *-brenna* i åtskilliga yngre ortnamn, många säkerligen tillkomna efter 1500 (P. Hovda i *KL* 2 sp. 298 f.), där flertalet är små bruk, belägna i utkanten av bygderna. Ortnamnelementet tycks vara representerat i stora delar av Norge, med

undantag av Vestlandet och Nordland/Troms. Bland äldre namn kan framhållas *Brenne* i Holla, Tel. (i Brænno 1395). I delar av Östnorge förekommer även en stark form, *brenn* f. I Danmark förekommer inga säkra exempel på namn innehållande detta element (K. Hald i *KL* 2 sp. 299). I Finland är *-bränna* vanligast i Österbotten, medan Nyland är svagt företrätt (Thors 1953).

Ortnamnselementet *-bränna* är däremot synnerligen vanligt i Norrlands skogs-trakter, men tycks ha varit utbredd över hela Sverige; av naturliga skäl företrädesvis i skogrika trakter. Av äldre bebyggelsenamn kan framhållas *Bränna*, gd i Frinaryds sn, Smål. (brænna 1480, brænna ær ødhe 1502), *Vabränna*, by i Veddinge sn, Hall. (Wabrenne 1492; kanske av *-bränne* n. ?), *Bränna*, by i Horns sn, Ögl. (i Brænno 1441) och *Bränna*, by i Jäders sn, Sörm. (i Brænne 1411, j brænnom 1446). Med tanke på "brännornas" belägenhet – på utmarkens morän, som inte var lämpad för uppodling – är det förståeligt att elementet är sällsynt i bebyggelsenamn, men desto vanligare i naturnamn och ägonamn på utmarkslokaler.

Namntypen går ej att datera på språklig väg. Då vi dock har att göra med en svag bildning till ett kausativ, kan vi antagligen räkna med en relativt ung ordbildning. På reala grunder kan man sannolikt sluta sig till att namnen bör vara relativt unga. Som natur- och ägonamn kan namnen säkerligen vara medeltida, kanske förhistoriska, då man sedan gammalt kunnat tillskapa beten i skogsmark genom att bränna av ett svedjefall. Som bebyggelsenamn torde man kunna räkna med att namnen är tidigast medeltida (i några få fall), men framförallt eftermedeltida, tillkomna vid en tid när uppodlingstrycket på den potentiella åkermarken blivit så stor, att man nödgats odla upp sämre moränjordar på tidigare utmark.

Litteratur

Hald, Kristian, *-bränna*, *KL* 2.

Hovda, Per, *-bränna*, *KL* 2.

Olsen, Magnus. 1929. *Stedsnavn og gudeminne i Land*. (Avhandl. utg. av Det no. vidensk.-akad. i Oslo 11. Hist.-filos. Kl. 3.)

Olson, Emil. 1916. *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Bidrag till den fornsvenska ordbildningsläran*.

Rygh, Oluf. 1898. *NG. Forord og indledning*.

Ståhl, Harry, *-bränna*, *KL* 2.

– 1976. *Ortnamn och ortnamnsforskning*. 2 uppl.

Thors, Carl-Eric. 1953. *Studier över finlandssvenska ortnamnstyper*. (SNF 42).

Stefan Brink
(1991; granskad 2004)